

dr Dorota Moroń
Instytut Politologii
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Wrocławski

Autoreferat przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych

1. Imię i nazwisko:

Dorota Moroń

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne:

Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, specjalność: polityka społeczna, nadany uchwałą Rady Instytut Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 7 lipca 2006 roku; tytuł rozprawy doktorskiej: *Wolontariat we współczesnej Polsce. Model normatywny a praktyka.*

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych:

Od 2006 roku – do obecnie: adiunkt w Zakładzie Polityki Społecznej i Ekonomicznej Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki:

a) tytuł osiągnięcia naukowego:

cykl publikacji powiązanych tematycznie: **ORGANIZACJE POZARZĄDOWE JAKO ELEMENT WIELOSEKTOROWEJ POLITYKI SPOŁECZNEJ**

b) publikacje wchodzące w skład osiągnięcia naukowego:

Monografia:

Moroń D., *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, ss. 181.

Artykuły w czasopismach naukowych i rozdziały w monografiach:

Moroń D., *Rola sektora rynkowego i pozarządowego w aktywizacji osób bezrobotnych w Polsce*, [w:] Głębicka K. (red.), *Rola aktywnej polityki społecznej w rozwiązywaniu problemów społecznych*, t. II *Aktywna polityka rynku pracy i pracy socjalnej*, Wydawnictwo UTH, Radom 2014, ss. 109-129.

Moroń D., *Trzeci sektor w teorii wielosektorowej polityki społecznej*, „Wrocławskie Studia Politologiczne”, nr 15, 2013, ss. 7-17.

Moroń D., *Non-governmental organisations as part of New Public Management concept*, „Intercathedra”, nr 29/4, 2013, ss. 37-44.

Moroń D., *Wielosektorowa polityka społeczna – wpływ globalizacji na rozwój welfare pluralism w polityce społecznej*, [w:] Makarewicz-Marcinkiewicz A., Pieńkowski D. (red.), *Polityka społeczna i gospodarcza w warunkach globalizacji. Wybrane zagadnienia*, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Powiatowy Urząd Pracy w Poznaniu, Poznań 2012, ss. 57-75.

Moroń D., *Specyfika zarządzania kapitałem ludzkim i społecznym w trzecim sektorze*, [w:] Moroń D. (red.), *Kapitał ludzki i społeczny. Kreowanie i zarządzanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, ss. 169-183.

Moroń D., *Szkoły niepubliczne w systemie edukacji na przykładzie Dolnego Śląska*, [w:] Makuch M., Moroń D. (red.), *Edukacja i polityka edukacyjna. Współczesne wyzwania, problemy i rozwiązania z perspektywy Dolnego Śląska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, ss. 19-36.

Moroń D., *Polityczna i społeczna aktywność ludzi młodych – w kierunku społeczeństwa obywatelskiego?*, [w:] Makuch M., Moroń D. (red.), *Młode pokolenie. Problemy teraźniejszości, wyzwania przyszłości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, ss. 65-86.

Moroń D., *Rola organizacji pozarządowych w życiu seniorów*, [w:] Makuch M., Moroń D. (red.), *Osoby starsze w społeczeństwie – społeczeństwo wobec osób starszych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011, ss. 69-87.

- Moroń D., *Zmiana roli państwa w polityce społecznej – od dominacji do wielosektorowości*, [w:] Wrzeszcz-Kamińska G. (red.), *Zawodność państwa. Zawodność rynku*, Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu, Wrocław 2010, ss. 63-72.
- Moroń D., *Rola sektora non-profit w realizacji zadań publicznych z zakresu polityki społecznej w krajach Unii Europejskiej*, [w:] Balcerzak-Paradowska B., Rączaszek A. (red.), *Międzynarodowa polityka społeczna – aspekty porównawcze*, IPiSS, Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Warszawa – Katowice 2010, ss. 57-64.
- Moroń D., *Organizacje pozarządowe jako sieć wsparcia klientów pomocy społecznej w Polsce*, [w:] Gagacka M., Głębicka K. (red.), *Lokalne sieci wsparcia*, Politechnika Radomska, PTPS, Radom 2010, ss. 158-177.
- Moroń D., *Aktywność w trzecim sektorze jako jeden z wymiarów kapitału społecznego*, [w:] Moroń D. (red.), *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009, ss. 119-130.
- Moroń D., *Współpraca samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych jako sposób realizacji zadań lokalnej polityki społecznej*, [w:] Gagacka M., Głębicka K. (red.), *Współczesne wyzwania dla lokalnej polityki społecznej*, Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom 2009, ss. 418-442.

c) omówienie celu naukowego ww. prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Analiza wymiaru historycznego działań prowadzonych na rzecz zapewnienia społecznego dobrobytu prowadzi do wniosku, że w sferze działań, określanych wspólnie mianem polityki społecznej, zawsze obecne były różnorodne instytucje, takie jak rodzina (sektor nieformalny), państwo (sektor publiczny), rynek, a także organizacje pozarządowe. Analizując te podmioty zauważamy ich historyczną transformację (rodzina, państwo czy organizacje społeczne (charytatywne) działające, np. w wieku XVIII, różnią się znacząco od ich formy współczesnej), zmieniało się też ich społeczne znaczenie, a wiążące je relacje ulegały przekształceniom..

Do II połowy XIX wieku obserwujemy w sferze działań społecznych dużą różnorodność podmiotów i oparcie na mechanizmie rynkowym, jako podstawowym regulatorze systemu społecznego. Kluczowe znaczenie w zaspokajaniu potrzeb przypadało rodzinie, natomiast działalność państwa postrzegana była przede wszystkim przez pryzmat tworzenia ram, w obrębie których funkcjonują społeczeństwo oraz rynek. Sektor publiczny, szczególnie władze lokalne, realizowały również zadania społeczne na rzecz wspólnot i osób potrzebujących wsparcia, ale ich zakres – porównując ze współczesnym zaangażowaniem – był bardzo skromny. Aktywność w sferze świadczenia usług społecznych prowadziły dobrowolne, niezależne od władz publicznych i działające nie dla zysku podmioty, określane mianem organizacji społecznych, charytatywnych czy filantropijnych – poprzednicy współczesnych organizacji pozarządowych, a także instytucje kościelne.

W wieku XIX widoczne są zmiany, prowadzące do ukonstytuowania się nowoczesnej polityki społecznej. Powstaje ona w reakcji na wyzwania kapitalizmu, jej genezę wiązać należy przede wszystkim z kwestią robotniczą (a więc – jak podkreśla Julian Auleytner – wielopłaszczyznowym sporem pomiędzy pracownikami a pracodawcami, m.in. dotyczącym problemów złych warunków pracy i życia robotników), która później stała się synonimem kwestii społecznej. Skutkiem podjętych działań był znaczący wzrost roli państwa, które reagując na kolejne kwestie społeczne, przejmowało odpowiedzialność za ich rozwiązywanie, tworzenie reguł dla regulacji konfliktów społecznych, tworząc podwaliny pod przyszłe państwo opiekuńcze.

Welfare state powstało na fundamencie powojennego konsensusu, uznania przez główne siły polityczne na Zachodzie potrzeby przejęcia przez państwo odpowiedzialności za politykę społeczną, rozwiązywanie różnych trudnych spraw społecznych i udzielanie

świadczeń finansowanych ze środków publicznych jako usankcjonowania praw społecznych obywateli. Szczególny rozwój zaangażowania sektora publicznego w realizację zadań z zakresu polityki społecznej przypada na okres od końca lat 40. do końca lat 70. XX wieku, okreśłany mianem „złotej ery” *welfare state*.

Zmiany polityczne, społeczne, gospodarcze czy kulturalne, które miały miejsce w II połowie XX wieku, w tym m.in. wzrost roli państwa i rozszerzenie zakresu polityki społecznej realizowanej przez sektor publiczny, wywarły duży wpływ na sektor pozarządowy. Kilka wątków wydaje się być szczególnie istotnych.

Po II wojnie światowej mamy do czynienia z ukonstytuowaniem się nowoczesnych organizacji pozarządowych – samorządnych, niezależnych od państwa i nienastawionych na zys podmiotów, które choć odnajdują swoje korzenie w działającym w poprzednich wiekach sektorze charytatywnym, działają nowocześnie i profesjonalnie. Towarzyszy temu prawne usankcjonowanie szczegółowych aspektów ich aktywności i przyjęcie do dziś stosowanej terminologii (organizacje pozarządowe, trzeci sektor).

Zauważalne jest zróżnicowanie trzeciego sektora, którego podmioty działają na wielu różnych polach, np. pomocy społecznej, zdrowia, kultury, sportu, rekreacji, edukacji, a także prowadzą działalność o charakterze politycznym, ochrony praw człowieka, spraw pracowniczych czy wspierające aktywność obywatelską. Różnią się też pomiędzy sobą formami działań, zakresem oddziaływania, zaangażowaniem obywateli i środków finansowych. W tym kontekście widoczna jest zmienność pól działań organizacji pozarządowych i adaptacja do nowych warunków, wiążąca się z modyfikacją potrzeb społecznych i rozwojem instytucji polityki społecznej państwa. Trzeci sektor prowadzi aktywność uzupełniając działania państwa tam, gdzie jest ono zaangażowane, bądź rozwija funkcjonowanie na tych obszarach, na których na zidentyfikowane potrzeby społeczne sektor publiczny nie zareagował.

Organizacje pozarządowe zaczęły współpracować z sektorem publicznym, nie upatrując w tym utraty niezależności sektora. Wsparcie władz publicznych w wielu przypadkach umożliwiała wręcz rozwijanie działalności przez podmioty *non-profit*.

Znaczenie organizacji pozarządowych – w tym m.in. pola i formy działań, zakres współpracy z państwem, sektorem rynkowym i nieformalnym – różnią się w poszczególnych państwach dobrobytu. Tę kwestię odnieść można do modeli (reżimów) polityki społecznej. Wyróżnione przez Gøstę Espinga-Andersena reżimy: liberalny, konserwatywno-korporacyjny i socjaldemokratyczny wykazują zróżnicowanie, jeśli chodzi o zaangażowanie państwa w sferę społeczną oraz zakres obecności innych, niepublicznych podmiotów polityki społecznej.

W reżimie liberalnym trzeci sektor uzupełnia działania państwa w zakresie realizacji usług społecznych bądź to w ramach samodzielnych działań, bądź na zlecenie władz publicznych. Organizacje pozarządowe w różnorodnych sferach – przede wszystkim świadcząc usługi i pomoc potrzebującym, ale też realizując potrzebę ekspresji obywateli – w swoich działaniach często wdrażają mechanizmy rynkowe (np. w zakresie konkurencyjności, efektywności działań, pozyskiwania funduszy). Reżim socjaldemokratyczny cechuje się najwyższymi wydatkami państwa na opiekę socjalną i jego największą aktywnością w tej sferze. Sektor pozarządowy przyjmuje tu mniejszy zasięg, co nie oznacza, że jest nieobecny. Ponieważ to państwo zaspokaja potrzeby społeczne, organizacje *non-profit* są nastawione na realizację zadań o charakterze ekspresyjnym, głównie w sferze hobby, sportu i rekreacji. Reżim korporatystyczny cechuje silny i duży sektor pozarządowy, który – zgodnie z zasadą subsydiarności – jest wspierany przez władze publiczne. W efekcie jest on bardzo mocno powiązany z sektorem publicznym, często realizuje zadania na zlecenie administracji.

„Złota era” *welfare state* była więc nie tylko epoką znaczącego wzrostu roli państwa w polityce społecznej, ale przyczyniła się również do ugruntowania pozycji organizacji pozarządowych w życiu społecznym. Kolejna zmiana dotycząca relacji międzysektorowych, w tym pomiędzy państwem a organizacjami pozarządowymi, miała miejsce w ostatnim ćwierćwieczu XX wieku. Widoczny od połowy lat 70. XX wieku kryzys *welfare state*, wiążący się przede wszystkim z załamaniem gospodarczym i zapaścią finansów publicznych, wywołał procesy restrukturyzacji europejskich państw opiekuńczych, co szczególnie widoczne było w latach 90. XX wieku. Podejmowane działania nie oznaczały jednak – jak się okazało – całkowitego zerwania z *welfare state*, ale jego transformację, szczególnie w aspekcie organizacyjno-finansowym. Reformy w polityce społecznej, szczególnie wdrażające rozwiązania wielosektorowe i aktywizacyjne, widoczne są również współcześnie, w polityce społecznej realizowanej w wieku XXI.

Jedną z ważnych zmian, mających duży wpływ na organizacje pozarządowe, jest wdrażanie rozwiązań o charakterze wielosektorowym. Koncepcja wielosektorowości zakłada, że nie tylko państwo (sektor publiczny) powinno prowadzić działalność w sferze polityki społecznej, ale konieczne jest również uwzględnienie roli innych sektorów: pozarządowego, rynkowego oraz prywatnego czy też nieformalnego (m.in. rodziny, grup sąsiedzkich, przyjacielskich). Wytoczną jest tutaj zapewnienie efektywności działań z zakresu polityki społecznej dzięki wprowadzeniu różnorodności podmiotów, form świadczenia usług, źródeł finansowania zadań, mechanizmów regulacyjnych i decyzyjnych. Wdrażanie rozwiązań wielosektorowych w praktyce powoduje, że coraz trudniejsze staje się rozróżnienie jednostek

świadczących usługi. Dzieje się tak, gdyż tworzy się system usług i instytucji kształtowany jednocześnie przez różne sektory, ich zasady działania, wartości, systemy regulacyjne.

Z punktu widzenia moich zainteresowań badawczych to właśnie trzeci sektor jest kluczowym elementem wielosektorowej gospodarki dobrobytu, realizującym – we współpracy z państwem lub niezależnie od niego – ważne zadania społeczne.

Prezentowany w charakterze osiągnięcia habilitacyjnego cykl publikacji *Organizacje pozarządowe jako element wielosektorowej polityki społecznej* jest rezultatem prowadzonych przeze mnie teoretycznych i empirycznych badań oraz analiz nad znaczeniem organizacji pozarządowych we współczesnej, wielosektorowej polityce społecznej. Zawiera ona zbiór czternastu opracowań, w tym jednej monografii, dwóch artykułów w czasopismach naukowych i dziesięciu rozdziałów w monografiach wieloautorskich, opublikowanych w latach 2009-2014. Zaprezentowałam w nich efekty prac nad ważnym problemem polityki społecznej, jakim jest funkcjonowanie organizacji pozarządowych jako podmiotów wielosektorowej polityki społecznej, ale także sektora, na którego funkcjonowanie wpływ ma polityka państwa. W swoich dociekaniach naukowych uwzględniłam wielowymiarowość zaangażowania poszczególnych sektorów w politykę społeczną (a więc oddzielnie świadczenia usług, finansowania, tworzenia regulacji i podejmowania decyzji), biorę też pod uwagę zaangażowanie społeczne w trzecim sektorze, dzięki któremu obywatele wspierają innych, ale też zaspokajają swoje własne potrzeby.

W swoich badaniach stosuję podejście, które określić można jako komplementarne, a więc wykorzystujące zarówno perspektywę normatywną, jak i empiryczną. Pozwala to na połączenie analizy teoretycznej, postulatywno-projektującej z empiryczną analizą rzeczywistości społecznej. W badaniach łączę ujęcia historyczne, instytucjonalne, funkcjonalistyczne, porównawcze oraz ilościową i jakościową analizę danych empirycznych.

Prowadząc prace badawcze zaprezentowane jako osiągnięcie habilitacyjne postawiłam cztery główne cele:

Cel pierwszy: Wyjaśnienie istoty funkcjonowania organizacji pozarządowych. Cel ten spełniam, analizując:

- Problemy definiowania organizacji pozarządowych i stosowania pojęć je określających;
- Znaczenie sektora pozarządowego w społeczeństwie obywatelskim;
- Prawne podstawy działalności organizacji *non-profit*;

- Rozwój trzeciego sektora w Polsce;
- Potencjał sektora *non-profit* w Polsce;
- Zasoby ludzkie organizacji pozarządowych;
- Funkcje realizowane przez trzeci sektor.

Cel drugi: Analiza podstaw teoretycznych i praktyki funkcjonowania trzeciego sektora w relacjach wielosektorowych. Cel ten realizuję, rozpatrując:

- Teoretyczną podbudowę wielosektorowej polityki społecznej;
- Znaczenie Nowego Zarządzania Publicznego dla włączenia sektora pozarządowego i rynkowego w realizację zadań publicznych;
- Reformy państwa opiekuńczego w perspektywie wielosektorowej;
- Modele funkcjonowania trzeciego sektora;
- Wzrost roli organizacji pozarządowych w polityce społecznej;
- Relacje trzeciego sektora z sektorem publicznym i rynkowym.

Cel trzeci: Zbadanie funkcjonowania organizacji pozarządowych w konkretnych, szczegółowych politykach i rozwiązywaniu określonych problemów społecznych w Polsce.

Cel ten urzeczywistniam poprzez określenie:

- Znaczenia współpracy międzysektorowej dla realizowania przez organizacje *non-profit* zadań z zakresu polityki społecznej na przykładzie Polski;
- Zaangażowania sektora pozarządowego w realizację wybranych zadań z zakresu pomocy społecznej, polityki edukacyjnej i polityki rynku pracy.

Cel czwarty: Analiza znaczenia aktywności społecznej w organizacjach *non-profit* dla realizacji zadań społecznych i budowy społecznego dobrobytu. Cel ten realizuję, analizując:

- Aktywność społeczną w organizacjach pozarządowych;
- Znaczenie zaangażowania w trzecim sektorze dla budowy kapitału społecznego;
- Wpływ aktywności społecznej i specyfiki zatrudnienia etatowego w organizacjach *non-profit* na zarządzanie zasobami ludzkimi;
- Zaangażowanie społeczne osób młodych i seniorów.

W prezentowanym jako osiągnięcie habilitacyjne cyklu publikacji wyodrębniam cztery zasadnicze części, w których prezentuję cztery istotne obszary analizy, realizując założone cele:

- Obszar 1. Istota funkcjonowania organizacji pozarządowych;
- Obszar 2. Trzeci sektor w wielosektorowej polityce społecznej – teoria i praktyka;

- Obszar 3. Organizacje pozarządowe w rozwiązywaniu problemów społecznych w Polsce;
- Obszar 4. Sektor *non-profit* jako platforma obywatelskiej aktywności.

Obszar 1. Istota funkcjonowania organizacji pozarządowych

Monografia *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego* stanowi wprowadzenie do głównego toku prezentowanej problematyki. Niezwykle istotne jest w tym zakresie wskazanie, iż zagadnienie organizacji pozarządowych współcześnie pojawia się w dwóch głównych kontekstach. Po pierwsze, w powiązaniu ze społeczeństwem obywatelskim, po drugie, w kontekście wielosektorowej polityki społecznej. Organizacje pozarządowe mają więc być z jednej strony podstawą stabilnej demokracji, głównym przejawem funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, z drugiej zaś realizatorem zadań na rzecz zaspokajania potrzeb oraz rozwiązywania problemów i kwestii społecznych. Jednocześnie te dwa konteksty nie wykluczają się wzajemnie, ale stanowią uzupełniające się perspektywy analizy fenomenu organizacji pozarządowych. Wszakże społeczeństwo obywatelskie stanowi przestrzeń dobrowolnego działania jednostek, nieformalnych grup społecznych i różnorodnych zbiorowości społecznych oraz organizacji pozarządowych na rzecz dobra wspólnego, zaspokajania społecznie ważnych potrzeb, rozwiązywania problemów społecznych. Działania większości organizacji pozarządowych sytuują się właśnie w obszarze polityki społecznej.

W monografii podejmuję kwestię usystematyzowania pojęć związanych z organizacjami pozarządowymi. Szczególnie dotyczy to terminów organizacje pozarządowe i trzeci sektor oraz określeń pozarządowy i *non-profit*. Wyjaśniam podstawy zamiennego stosowania pojęć: organizacja pozarządowa i organizacja *non-profit*, sektor pozarządowy, sektor *non-profit* i trzeci sektor, które choć wywodzą się z różnych tradycji, odwołują się do tej samej kategorii podmiotów, a także wskazuję na stosowane w kontekście trzeciego sektora inne określenia, których nie można utożsamiać z pojęciem organizacji pozarządowej.

Analizując status organizacji pozarządowych, odwołuję się przede wszystkim do polskiej perspektywy. O ile można bowiem przyjąć wspólną dla krajów demokratycznych definicję organizacji *non-profit*, to wypełnienie jej szczegółową treścią stanowi pewną trudność ze względu na odmienne uregulowania prawne. Stąd ograniczenie kluczowych rozważań do Polski, które pozwala na szczegółowe przedstawienie stosowanych w naszym kraju rozwiązań.

Rozpoczynając analizę roli organizacji pozarządowych w społeczeństwie obywatelskim, sięgam do historii i wskazuję na usytuowanie organizacji *non-profit* w tradycyjnych koncepcjach społeczeństwa obywatelskiego, jak również na historię obywatelskiej aktywności. Przedstawiając wymiary i strukturę społeczeństwa obywatelskiego pokazuję znaczenie trzeciego sektora jako instytucjonalnego wymiaru społeczeństwa obywatelskiego, ale eksponuję również znaczenie formalnoprawnego i normatywnego wymiaru społeczeństwa obywatelskiego dla rozwoju i ugruntowania aktywności w sektorze *non-profit*.

W rozdziale dotyczącym rozwoju sektora pozarządowego w Polsce wskazuję na jego długą tradycję. Szczególną uwagę zwracam na funkcjonowanie organizacji społecznych w okresie PRL. Nie jest bowiem tak, że w latach 1945-1989 zniknęły one z przestrzeni publicznej, ale trzeba brać pod uwagę okoliczności, w jakich podmioty te funkcjonowały. Państwo formalnie gwarantowało prawo do zrzeszania się, a aktywność obywatelska urzeczywistniała się między innymi w funkcjonowaniu organizacji społecznych, przy czym kwestią kluczową był stopień ich niezależności od władzy państwowej. Z największą dynamiką rozwoju trzeciego sektora mamy do czynienia dopiero w latach 1989-1993, gdy organizacje pozarządowe zyskały możliwość w pełni niezależnego i samorządnego działania. Badania trzeciego sektora prowadzone przez Stowarzyszenie Klon/Jawor, zajmujące się diagnozowaniem organizacji pozarządowych w Polsce, wskazują, że notujemy stały wzrost liczby podmiotów pozarządowych, a wielkość sektora szacować należy na ponad sto tysięcy organizacji, wśród których dominującą kategorią są stowarzyszenia.

Trzeba pamiętać, że formy organizacyjne i ramy funkcjonowania trzeciego sektora określone są przede wszystkim ustawodawstwem krajowym. Stąd, jak zaznaczyłam, moje analizy w tym zakresie ograniczają się do Polski. Ważnym aspektem jest tu przedstawienie prawnych form podmiotów, które zaliczamy do organizacji pozarządowych. Jest ich bowiem bardzo wiele, choć w wielu analizach pole to zawężane jest do działalności stowarzyszeń i fundacji. Rekonstrukcja prawnych form należących do trzeciego sektora pozwala na odróżnienie go od sektorów publicznego i rynkowego i uzasadnia używanie terminu organizacje pozarządowe dla określenia ogółu podmiotów, o różnych formach prawnych. Wielość form prawnych pozwala jednocześnie unaocznić wewnętrzne zróżnicowanie trzeciego sektora, który obejmuje różnorodne formy prawne, powołane do realizacji różnych celów, o różnych możliwościach działania i relacjach z sektorem publicznym.

W monografii charakteryzuję cztery wybrane formy prawne podmiotów, w ramach których obywatele prowadzić mogą niezależną od władz publicznych działalność społeczno-

polityczną. Są to przede wszystkim dwie podstawowe dla trzeciego sektora formuły, czyli stowarzyszenia i fundacje, oraz dla sfery stosunków pracy i sfery polityki: związki zawodowe i partie polityczne. Kwestia czy partie polityczne oraz związki zawodowe (a także inne typy podmiotów, np. samorządy zawodowe, do których przynależność jest obowiązkowa, fundacje skarbu państwa, fundacje tworzone przez partie polityczne) są organizacjami pozarządowymi jest dyskusyjna. Hubert Izdebski w komentarzu do ustawy z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (aktu prawnego kompleksowo normującego funkcjonowanie organizacji pozarządowych w Polsce) wskazuje, iż z formalnoprawnego punktu widzenia podmioty te należą do trzeciego sektora, chociaż – ze względu na ograniczenia ustawowe – nie mogą korzystać z wielu udogodnień oferowanych organizacjom *non-profit* (możliwość prowadzenia działalności pożytku publicznego, status organizacji pożytku publicznego). Perspektywa politologiczna i socjologiczna analizy sektora pozarządowego nakazuje odrębne traktowanie podmiotów takich, jak partie polityczne i związki zawodowe. Ze względu na kontrowersje co do przynależności (lub nie) określonych form prawnych podmiotów do trzeciego sektora, często jest on zawężany do stowarzyszeń i fundacji (np. w badaniach Stowarzyszenia Klon/Jawor).

Rolę organizacji pozarządowych dobrze uwydatniają pełnione przez nie funkcje. Analiza potwierdza, że ich znaczenie jest wszechstronne i nie ogranicza się wyłącznie do osób działających w trzecim sektorze, ale sięga znacznie dalej, przyczyniając się do dobrobytu całego społeczeństwa. Odwołując się do koncepcji Stanisławy Golinowskiej wskazuję, że organizacje pozarządowe pełnią funkcje polityczno-społeczne, wsparcia materialnego w realizacji celów socjalnych oraz świadczenia usług społecznych, a szczególnie dwie ostatnie uwidaczniają aktywność organizacji *non-profit* w sferze polityki społecznej. Pamiętać jednak należy, że polityka społeczna nastawiona jest na zapewnienie nie tylko socjalnych warunków bytu, ale również wszechstronnego rozwoju, stąd z perspektywy polityki społecznej istotna jest nie tylko funkcja pomocowa, ale również afiliacyjna i ekspresyjna, które wskazują, że organizacje pozarządowe mają wpływ na jakość życia, kapitał ludzki i społeczny osób zaangażowanych w trzecim sektorze.

Organizacje pozarządowe to podmioty bazujące na dobrowolnej i nieodpłatnej aktywności społecznej. Wskazuję na trzy jej formuły: członkostwo, wolontariat i pełnienie funkcji, przy czym nie można ich od siebie rozgraniczyć, częstokroć bowiem obywatele angażują się na różne sposoby. Analizując aktywność społeczną w Polsce na tle innych krajów wykazuję, że zaangażowanie w działalność sektora *non-profit* jest niewielkie, a umacnianie się systemu demokratycznego nie pociągnęło za sobą rozkwitu działalności

społecznej. W tym aspekcie konieczne są więc aktywne działania, włączające obywateli w funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego.

W zaprezentowanej przeze mnie monografii, poruszone zostały – poza przedstawionymi tutaj – również inne wątki dotyczące sektora *non-profit*, na przykład problematyka społeczeństwa obywatelskiego, relacje społeczeństwo obywatelskie – trzeci sektor, współpraca międzysektorowa. W tym sensie stanowi ona swego rodzaju kompendium wiedzy o organizacjach pozarządowych, wieloaspektowo analizuje podstawy funkcjonowania trzeciego sektora, zwracając uwagę na istotne z perspektywy współczesnej polityki społecznej kwestie.

Obszar 2. Trzeci sektor w wielosektorowej polityce społecznej – teoria i praktyka

W artykule *Trzeci sektor w teorii wielosektorowej polityki społecznej*, opublikowanym we „Wrocławskich Studiach Politologicznych”, podejmuję problem teoretycznej koncepcji wielosektorowej gospodarki dobrobytu jako spojrzenia na politykę społeczną, zgodnie z którym nie należy jej utożsamiać wyłącznie z państwem i działalnością sektora publicznego, pod kątem możliwości wykorzystania potencjału trzeciego sektora dla zapewnienia społecznego dobrobytu. We współczesnej gospodarce dobrobytu znaczące miejsce przypada trzeciemu sektorowi, nie tylko jako podmiotowi niezależnie świadczącemu wsparcie społeczne, czy stanowiącemu system pośredniczący pomiędzy obywatelem a państwem, ale jako sektorowi ściśle współpracującemu z pozostałymi podmiotami wielosektorowej gospodarki, szczególnie z państwem.

Istotnym z perspektywy wielosektorowości zagadnieniem jest wielowymiarowość relacji międzysektorowych. Często analiza roli innych niż publiczny sektorów w polityce społecznej ograniczana bywa do badania wykonawstwa zadań publicznych. Na tej podstawie budowane są koncepcje wskazujące na znaczenie rynku lub sektora *non-profit* w polityce społecznej. Taka prosta perspektywa nie uwzględnia jednak złożoności współpracy międzysektorowej, która jest ważnym aspektem moich rozważań. Realizując usługi publiczne trzeci sektor może to robić dzięki własnym zasobom (pochodzącym np. z ofiarności publicznej czy opłat za usługi) albo korzystając z publicznego dofinansowania. Państwo w określony sposób (mniej lub bardziej szczegółowo) reguluje zasady świadczenia usług, a wybór oferty może należeć do klienta lub być regulowany odgórnie (np. instytucje publiczne kierują do określonego wykonawcy). Te różnice wpływają zasadniczo na pozycję trzeciego sektora w wielosektorowej gospodarce dobrobytu, możliwości prowadzenia działań i samodzielności w ich realizacji. Podkreślić należy, że konkretne usługi publiczne często

różnią się zaangażowaniem poszczególnych sektorów w wymiarach: produkcji, finansowania, regulacji i decyzji, co skutkuje funkcjonowaniem w praktyce wielowymiarowego, skomplikowanego układu relacji międzysektorowych.

Analiza elementów i wymiarów wielosektorowej gospodarki dobrobytu, przemian państwa opiekuńczego oraz silnych i słabych stron organizacji pozarządowych wskazuje na miejsce trzeciego sektora jako istotnego elementu współczesnej, wielosektorowej polityki społecznej. Mocną stroną rozwiązań wielosektorowych jest możliwość wykorzystania silnych stron poszczególnych podmiotów oraz umożliwienie im działania w tych obszarach, w których dobrze się sprawdzają. Organizacje *non-profit* dobrze sprawdzają się w tych zadaniach z zakresu polityki społecznej, które nie przynoszą dochodów, wiążą się z całościowym podejściem do sytuacji klienta, wymagają zaufania, współczucia, zaangażowania, otoczenia opieką, troski i wsparcia (co trudno zmierzyć i wycenić). Są one efektywne, gdy trzeba zaangażować lokalną społeczność i wolontariuszy, stąd właśnie w takich zadaniach trzeci sektor winien być preferowany.

Wzrost znaczenia organizacji pozarządowych we współczesnej polityce społecznej wynika z reform państwa opiekuńczego, zapoczątkowanych pod koniec lat 70., a szczególnie widocznych w latach 90. XX wieku. Analizuję to w trzech kolejnych opracowaniach.

Jednym z najbardziej akcentowanych czynników zmiany roli państwa w polityce społecznej jest kryzys finansów publicznych oraz zmiany zachodzące w zakresie zarządzania w sektorze publicznym, będące odpowiedzią na konieczność efektywnego działania przy ograniczonych środkach finansowych. Wprowadzane do administracji publicznej rozwiązania proponowane przez koncepcję Nowego Zarządzania Publicznego stały się instrumentem zwiększania efektywności prowadzonych działań, dzięki wprowadzeniu technik i rozwiązań menedżerskich, zaczerpniętych z praktyki sektora biznesowego. Jednym ze sposobów podwyższenia efektywności jest wykorzystanie aktywności i potencjału trzeciego sektora. W artykule *Non-governmental organisations as part of New Public Management concept*, zawartym w czasopiśmie „Intercathedra”, analizuję teoretyczną koncepcję Nowego Zarządzania Publicznego i praktyki jego realizacji pod kątem włączania organizacji pozarządowych w realizację usług publicznych. Wprowadzenie rynkowych zasad działania administracji publicznej pozwoliło na wskazanie, że organizacje *non-profit*, przy uwzględnieniu ich mocnych stron i wsparciu administracji, mogą być efektywnym realizatorem zadań społecznych, co stanowiło podwalinę rozwoju współpracy międzysektorowej, w tym w ramach koncepcji *governance* i *good governance*.

W rozdziale *Zmiana roli państwa w polityce społecznej – od dominacji do wielosektorowości*, zamieszczonym w monografii *Zawodność państwa. Zawodność rynku*, podejmuję problem transformacji państwa opiekuńczego. Zmiana jego roli wynika z jednej strony z przemian akcentujących subsydiarność, decentralizację uprawnień i prywatyzację odpowiedzialności, z drugiej zaś z rosnącego znaczenia instytucji ponadnarodowych. W kontekście europejskim szczególne znaczenie ma Unia Europejska, przejmująca odpowiedzialność za część kwestii tradycyjnie rozwiązywanych przez państwa narodowe. Współcześnie więc coraz większe znaczenie ma lokalna i regionalna polityka społeczna oraz niepubliczne (rynkowe i pozarządowe) podmioty realizujące zadania społeczne niezależnie od władz publicznych lub w kooperacji z nimi. Schemat wielosektorowej polityki społecznej, w której podmioty z trzech sektorów będą na zasadach partnerskich współdziałały w realizacji zadań z zakresu polityki społecznej współcześnie wydaje się być najlepszą metodą. Pozwala bowiem na wykorzystywanie potencjału i silnych stron poszczególnych sektorów, przy niwelowaniu ich niedoskonałości. Podkreślić jednocześnie należy, że rozwiązania wielosektorowe nie eliminują państwa z grona podmiotów polityki społecznej, a jedynie redefiniują jego rolę.

W rozdziale *Wielosektorowa polityka społeczna – wpływ globalizacji na rozwój welfare pluralism w polityce społecznej*, zamieszczonym w monografii *Polityka społeczna i gospodarcza w warunkach globalizacji. Wybrane zagadnienia*, podkreślam wpływ globalizacji jako jednego z czynników przyczyniających się do transformacji współczesnego państwa. Globalizacji towarzyszy ideologia neoliberalna, koncentrująca się na konkurencyjności międzynarodowej i wolnym rynku, sprzyjająca ograniczaniu polityki społecznej. Proces ten prowadzi również do umiędzynarodowienia wielu kwestii i problemów społecznych, o których mówimy, że mają zasięg lub wpływ globalny. Globalizacja sprawia, że pojawiają się ograniczenia w zakresie narodowych polityk społecznych, wymagają one międzynarodowej koordynacji, rośnie w związku z tym znaczenie ponadnarodowych organizacji (rządowych oraz pozarządowych), realizujących zadania społeczne. Nie oznacza to, że państwo narodowe przestaje być potrzebne, chociaż w związku z globalizacją, a także odrodzeniem wspólnot lokalnych i regionalnych zmienia się jego rola. Organizacje pozarządowe obecne są i działają na różnych poziomach – od lokalnego, przez regionalny, krajowy, po poziom globalny. Te ostatnie nie tylko koncentrują się na etycznych naciskach i wywieraniu presji na władze krajowe, ale finansują i realizują międzynarodowe programy działań, co świadczy o znaczącej sile i roli podmiotów trzeciego sektora.

Status sektora pozarządowego w państwie i jego rola w realizacji zadań z zakresu polityki społecznej różni się w poszczególnych krajach, a wynika to zarówno z uwarunkowań historycznych (m.in. realizowanego reżimu państwa dobrobytu), jak i aktualnie prowadzonych reform. Tę specyfikę dobrze obrazują modele funkcjonowania sektora *non-profit*, które prezentuję w monografii *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego*. Odwołuję się tu do teorii pochodzenia społecznego (społecznych źródeł) sektora *non-profit* Lestera M. Salamona i Helmuta K. Anheiera oraz regionalnych modeli trzeciego sektora autorstwa Lestera M. Salamona, S. Wojciecha Sokolowskiego i Reginy List. Koncepcje te stworzone zostały w oparciu o międzynarodowe badania potencjału sektora *non-profit* w ramach *Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project* i dobrze uwidaczniają specyfikę funkcjonowania organizacji pozarządowych w poszczególnych krajach, rzutującą na możliwości zastosowania rozwiązań wielosektorowych i włączenia trzeciego sektora w realizację zadań z zakresu polityki społecznej.

Tezę o zróżnicowaniu systemu świadczenia poszczególnych usług w poszczególnych krajach udowadniam w rozdziale *Rola sektora non-profit w realizacji zadań publicznych z zakresu polityki społecznej w krajach Unii Europejskiej*, opublikowanym w monografii *Międzynarodowa polityka społeczna – aspekty porównawcze*. Akcentuję tu różnice w zakresie roli i znaczenia organizacji pozarządowych w poszczególnych krajach, wynikające z realizowanych odmiennych modeli polityki społecznej, wprowadzanych reform oraz potencjału trzeciego sektora. Szczególny nacisk kładę tutaj na kwestię finansowania organizacji pozarządowych, w tym wsparcie przez sektor publiczny, oraz pola ich działalności w sferze polityki społecznej. Transfery od państwa są dominującym dochodem organizacji działających na trzech polach – w ochronie zdrowia, edukacji i pomocy społecznej, przy czym widać tu zróżnicowanie – zależnie od kraju organizacje są niemalże uzależnione od publicznego wsparcia, bądź czerpią dochody również z innych źródeł.

Wątki dotyczące współpracy międzysektorowej, w odwołaniu się do polskich doświadczeń, prezentuję w monografii *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego*. Podkreślam tu znaczenie współpracy prywatno-społecznej i publiczno-społecznej. Wskazuję na obustronne korzyści płynące ze współpracy trzeciego sektora zarówno z biznesem, jak i sektorem publicznym. Podstawą współdziałania organizacji pozarządowych i administracji w Polsce są przepisy ustawy z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, które kompleksowo uregulowały stosunki międzysektorowe. Prezentuję również statystyki dotyczące współpracy, które wskazują, że

biznes, a szczególnie sektor publiczny, są ważnym partnerem organizacji pozarządowych i wsparciem prowadzonych przez nie działań.

Wobec ciągle obecnych kwestii i problemów społecznych model wielosektorowej polityki społecznej, w którym wszystkie podmioty będą na zasadach partnerskich współdziałały w realizacji zadań z zakresu polityki społecznej, wydaje się być najlepszym rozwiązaniem. Pozwala on na wykorzystywanie potencjału i silnych stron poszczególnych sektorów, przy niwelowaniu ich niedoskonałości.

Obszar 3. Organizacje pozarządowe w rozwiązywaniu problemów społecznych w Polsce

Trzecia część cyklu obejmuje publikacje rozpatrujące zaangażowanie sektora *non-profit* w konkretne działania z zakresu polityki społecznej w Polsce. Wskazują one na specyfikę i różnorodność stosowanych rozwiązań oraz na możliwości zaspokajania przez trzeci sektor potrzeb społecznych.

Rozdział *Współpraca samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych jako sposób realizacji zadań lokalnej polityki społecznej*, zawarty w monografii *Współczesne wyzwania dla lokalnej polityki społecznej*, wskazuje na znaczenie współpracy międzysektorowej dla zaangażowania organizacji pozarządowych w realizację zadań publicznych. Trzeci sektor, przy wsparciu administracji publicznej, może być efektywnym wykonawcą zadań publicznych, reagujących na potrzeby jednostek, rodzin i lokalnych społeczności. Jednocześnie państwo, określając zasady współpracy sektora publicznego z trzecim sektorem kreuje jego rolę jako podmiotu polityki społecznej. W tym kontekście organizacje pozarządowe są nie tylko podmiotem polityki społecznej, ale także przedmiotem oddziaływania władz publicznych, które budują podstawy funkcjonowania polityki społecznej, określając prawne możliwości zaangażowania trzeciego sektora oraz wspierając jego aktywność w praktyce. Tworzy to system, w którym organizacje pozarządowe działają nie tylko obok władz publicznych, ale także we współpracy z nimi. W tym zakresie kluczowe znaczenie ma ustawa z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, akt prawny, który uregulował wzajemne kontakty oraz – zgodnie z zasadami subsydiarności, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności oraz uczciwej konkurencji i jawności – nałożył na administrację publiczną obowiązek współpracy z trzecim sektorem.

Analiza praktyki współpracy trzeciego sektora i samorządu zawarta w rozdziale *Współpraca samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych jako sposób realizacji zadań lokalnej polityki społecznej* oraz monografii *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego*, pozwala na wykazanie, że współdziałanie intensywnie się

rozwija, chociaż ciągle pozostają jednostki samorządu terytorialnego, które nie realizują obowiązków wobec sektora *non-profit*, np. nie przyjmują programów współpracy. Udział sektora publicznego w finansowaniu organizacji pozarządowych jest znaczący, dodatkowo mogą one korzystać także ze wsparcia pozafinansowego. Korzyści ze współpracy są obopólne – organizacje realizują cele statutowe, administracja publiczna zaś taniej i efektywniej wypełnia swoje zadania.

W rozdziale *Organizacje pozarządowe jako sieć wsparcia klientów pomocy społecznej w Polsce*, zamieszczonym w monografii *Lokalne sieci wsparcia*, wskazuję na rolę trzeciego sektora w realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej. Pomoc społeczna – zgodnie z ustawą z 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej – jest instytucją polityki społecznej państwa, której celem jest umożliwienie osobom i rodzinom pokonania trudnych sytuacji życiowych, gdy nie są w stanie tego zrobić wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Wskazanie na państwowość pomocy społecznej uzupełnia zalecenie, iż władze rządowe i samorządowe współpracują w jej realizacji z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi. Pomoc społeczna jest jednym z ważnych obszarów działań trzeciego sektora, a wiele organizacji współpracuje z samorządem terytorialnym. Analizując to współdziałanie, wykazuję, że organizacje pozarządowe stanowią dziś w Polsce efektywną sieć wsparcia klientów pomocy społecznej – zarówno działając w ramach systemu pomocy społecznej, jak i poza nim – uzupełniając działania publicznej pomocy społecznej.

Rozdział *Szkoły niepubliczne w systemie edukacji na przykładzie Dolnego Śląska*, opublikowany w monografii *Edukacja i polityka edukacyjna. Współczesne wyzwania, problemy i rozwiązania z perspektywy Dolnego Śląska*, poświęciłam analizie wielosektorowości w oświacie. Szkolnictwo niepubliczne stanowi element uzupełniający aktywność sektora publicznego, który jest głównym organizatorem oświaty. Wynika to zasadniczo z monopolu publicznego szkolnictwa w okresie PRL, który, chociaż w 1991 roku dopuszczono możliwość tworzenia szkół niepublicznych, utrwalił kluczową pozycję szkół publicznych. Jednocześnie szkoły niepubliczne, prowadzone przez podmioty rynkowe, pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe, dają rodzicom i dzieciom możliwość wyboru i dostosowania oferty kształcenia do ich potrzeb. Analiza danych dotyczących szkół niepublicznych pozwala na wykazanie specyfiki funkcjonowania szkół określanych mianem prywatnych (prowadzonych przez sektor rynkowy) oraz społecznych (prowadzonych przez trzeci sektor). Zaangażowanie poszczególnych sektorów zależy od wielkości miejscowości. Rolą organizacji pozarządowych jest prowadzenie szkół w mniejszych miastach i na wsiach,

czyli tam, gdzie trudno o wypracowanie zysku. Widać to również, gdy przeanalizujemy zaangażowanie w prowadzenie określonych typów szkół. Sektor *non-profit* prowadzi szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły zawodowe czy szkoły specjalne przysposabiające do pracy, kierując się misją, a nie możliwościami zarobku.

Znaczenie organizacji *non-profit* w sferze rynku pracy przedstawiam w rozdziale *Rola sektora rynkowego i pozarządowego w aktywizacji osób bezrobotnych w Polsce*, wydanym w monografii *Rola aktywnej polityki społecznej w rozwiązywaniu problemów społecznych*. Przystudiowałam tutaj system instytucji rynku pracy pod kątem możliwości zaangażowania poszczególnych sektorów, a szczegółowej analizie poddałam funkcjonowanie agencji zatrudnienia oraz instytucji szkoleniowych i ich współpracę z publicznymi urzędami pracy. Wprawdzie sektor pozarządowy angażuje się w prowadzenie agencji zatrudnienia i instytucji szkoleniowych nieco częściej niż sektor publiczny, jednakże dominują w tej sferze podmioty sektora rynkowego. Są też one najbardziej efektywne w pozyskiwaniu zleceń od sektora publicznego. Jednak firmy prywatne nie zawsze sprawdzają się w aktywizacji klientów urzędów pracy. Ich biznesowe nastawienie sprawia, że są efektywne w szkoleniu i poszukiwaniu pracy dla osób zdeterminowanych do jej podjęcia, którzy sami przychodzą i poszukują ofert. Aktywizacja bezrobotnych, którym nie wystarczy przedstawienie i dobrane ofert pracy, ale potrzebują kompleksowej pomocy (w tym osób określanych dziś mianem oddalonych od rynku pracy), wymaga działań integracyjnych i aktywizacyjnych, zaangażowania i wsparcia, stąd w tym zakresie trzeci sektor może dobrze uzupełniać działalność publicznych służb zatrudnienia i instytucji rynkowych. W tym kontekście niezbędne jest wspieranie i rozwijanie współpracy sektora publicznego z organizacjami pozarządowymi.

Obszar 4. Sektor *non-profit* jako platforma obywatelskiej aktywności

Siłą organizacji pozarządowych są przede wszystkim ludzie. To oni stanowią o istocie trzeciego sektora, kreują misję organizacji i działają na rzecz jej realizacji. Aktywność społeczna pozwala na bardziej efektywną i tańszą realizację zadań, ale jednocześnie przynosi korzyści zaangażowanym jednostkom. Polityka społeczna nie może być utożsamiana z polityką socjalną, którą interesują materialne warunki bytu ludności. Jej zadaniem jest nie tylko zapewnianie ludziom bezpieczeństwa socjalnego, ale także potrzeb wyższego rzędu – dbałość o wszechstronny rozwój, dobrobyt społeczny, jakość życia w wielu wymiarach. W tym zakresie obywatelska aktywność pełni dwie funkcje. Z jednej strony przyczynia się do realizacji zadań świadczonych na rzecz klientów czy podopiecznych organizacji, z drugiej

kreuje jakość życia i zaspokaja potrzeb osób zaangażowanych w sektorze *non-profit*. Ujęcie w badaniach tego kontekstu pozwala na wykazanie, że polityka społeczna jest działalnością na rzecz zapewnienia wszechstronnego, społecznego dobrobytu, a obywatele nie są wyłącznie biernymi odbiorcami działań podejmowanych przez inne instytucje. Zaletą realizacji zadań z zakresu polityki społecznej przez sektor pozarządowy jest większy wpływ obywateli na określenie i realizację jej celów.

Podstawy problematyki obywatelskiej aktywności w trzecim sektorze i jej form omawiam w monografii *Organizacje pozarządowe – fundament społeczeństwa obywatelskiego*. Szczególną uwagę zwracam tutaj na formy realizowania społecznej aktywności: członkostwo, wolontariat oraz pełnienie funkcji w organizacjach oraz ich prawne uregulowanie. Istotna jest w tym kontekście kategoria wolontariusza, która dzięki ustawie z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zyskała prawne umocowanie powiązane z systemem praw i obowiązków na osi wolontariusz – organizacja. Odwołując się do różnych badań wskazuję na zakres zaangażowania obywateli w trzecim sektorze, które w porównaniu z wieloma państwami europejskimi ciągle jeszcze jest niewielkie. Jednocześnie z perspektywy organizacji społeczne zaangażowanie jest niezwykle istotne, gdyż ludzie są podstawowym zasobem trzeciego sektora i bez dobrowolnych, nieopłacanych pracowników większość podmiotów nie byłoby w stanie prowadzić swojej działalności. Stąd obywatelska aktywność i możliwość realizacji działań społecznych są ze sobą integralnie powiązane.

W rozdziale *Aktywność w trzecim sektorze jako jeden z wymiarów kapitału społecznego*, zamieszczonym w monografii *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, wskazuję na znaczenie zaangażowania w organizacjach pozarządowych dla budowy kapitału społecznego, który wciąż w Polsce – na tle krajów Unii Europejskiej – jest bardzo niski. Aktywność ta jest istotna zarówno w wymiarze ogólnospołecznym, jak również indywidualnym. Dzięki zaangażowaniu obywateli budowane są efektywne wspólnoty, które pracują dla ogólnospołecznego dobra, nie patrząc tylko na własne interesy. Jednocześnie działające jednostki umacniają swój kapitał ludzki i społeczny – nabywają wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne, które wykorzystać będą mogły na innych płaszczyznach działalności.

Społeczna aktywność oraz specyficzny sposób angażowania opłacanych pracowników powoduje, że relacje międzyludzkie w trzecim sektorze mają specyficzny charakter, co ma znaczący wpływ na zarządzanie zasobami ludzkimi organizacji. Problem ten omawiam w rozdziale *Specyfika zarządzania kapitałem ludzkim i społecznym w trzecim sektorze*,

opublikowanym w monografii *Kapitał ludzki i społeczny. Kreowanie i zarządzanie*. Świadomość potrzeby zarządzania kapitałem ludzkim i społecznym obecna silnie w przedsiębiorstwach rynkowych, pojawiła się również w sektorze publicznym, a następnie w trzecim sektorze. Misja i zaangażowanie pracowników bardzo często przesądzają o sukcesach bądź porażkach podejmowanych działań, stąd personel od zawsze był w centrum zainteresowań organizacji *non-profit*, jednakże potrzeba zarządzania nim dopiero dziś staje się ważną perspektywą. W artykule charakteryzuję kapitał ludzki i społeczny trzeciego sektora oraz wskazuję na swoistość układów personalnych, która powoduje, że nie jest możliwe proste przeszczepienie na grunt pozarządowy wzorców korporacyjnego zarządzania, ale konieczne jest ich dostosowywanie i tworzenie własnych instrumentów, pozwalających na efektywne kierowanie organizacjami.

Zagadnienie obywatelskiej aktywności było także tematem dwóch innych przygotowanych przeze mnie opracowań. Dokonałam w nich eksploracji zaangażowania społecznego dwóch niezwykle ważnych, z perspektywy polityki społecznej, kategorii społecznych – ludzi młodych oraz starszych. Jak wskazuję w rozdziale *Polityczna i społeczna aktywność ludzi młodych – w kierunku społeczeństwa obywatelskiego?*, opublikowanym w monografii *Młode pokolenie. Problemy teraźniejszości, wyzwania przyszłości*, osoby młode stanowią przedmiot szczególnego zainteresowania polityki społecznej (w każdym razie w sferze werbalnej). Wiąże się to z odpowiedzialnością rodzin, ale i władz publicznych, za jakość życia młodego pokolenia, w tym edukację, zdrowie, szanse na rynku pracy itd. Inwestycje w młode pokolenie mają walor z perspektywy jednostkowej, ale również ogólnospołecznej – wydatki te mają być w założeniu produktywne, a więc przyczynić się do dobrego funkcjonowania ludzi młodych w dorosłym życiu. W tym kontekście obywatelska aktywność młodych ludzi jest niezwykle istotna – wszakże przejawiana przez nich troska o dobro wspólne będzie przez długie lata podstawą społeczeństwa obywatelskiego. Z perspektywy jednostkowej aktywność społeczna i polityczna ludzi młodych odgrywa szczególne znaczenie w dwóch wymiarach. Pierwszy ma charakter edukacyjny, drugi dotyczy drogi do zatrudnienia poprzez aktywność społeczną. Oceniając rozmiary zaangażowania młodzieży można wskazać na aspekt pozytywny – pomimo wszechobecnej promocji konsumpcyjnego stylu życia młodzi ludzie poświęcają swój czas na pracę na rzecz innych, interesują się sprawami społeczności lokalnej, śledzą informacje o polityce, biorą udział w wyborach. I chociaż nie obserwujemy spadku społecznej czy politycznej aktywności młodego pokolenia to podkreślam, że ciągle mamy do czynienia z występowaniem kategorii osób zupełnie nie zainteresowanych życiem społeczno-politycznym (podobnie zresztą jak w

przypadku starszych grup wiekowych), stąd duże znaczenie ma edukacyjno-informacyjna działalność trzeciego sektora, jak i systemu oświaty.

Polityka społeczna interesuje się również, przynajmniej teoretycznie, osobami starszymi. W kontekście aktualnej sytuacji demograficznej pojawia się konieczność wsparcia rodzin i tworzenia zachęt sprzyjających prokreacji, ale ważne jest także uwzględnienie potrzeb coraz liczniejszej kategorii osób starszych. W rozdziale *Rola organizacji pozarządowych w życiu seniorów*, zawartym w monografii *Osoby starsze w społeczeństwie – społeczeństwo wobec osób starszych*, wskazuję, że seniorzy mają swoje szczególne potrzeby i oczekiwania, bardzo często wymagają wsparcia związanego z brakiem zaangażowania rodziny czy wspólnoty sąsiedzkiej. Trzeci sektor jest w tej sytuacji przestrzenią, w której osoby starsze mogą zaspokoić swoje potrzeby. Ponieważ w społeczeństwie popularny jest wizerunek osoby starszej jako niezaradnej, wymagającej pomocy, a często i roszczeniowej, która korzysta ze wsparcia różnych instytucji, w tym także sektora *non-profit*, w swoim artykule wskazuję na rolę organizacji pozarządowych jako obszaru aktywności samych seniorów, którzy poprzez aktywność społeczną i wzajemną pomoc zaspokajają swoje potrzeby.

Analiza społecznej aktywności prowadzi do wniosku, że zaangażowanie w trzecim sektorze przynosi wiele korzyści, zarówno o charakterze jednostkowym – dla działających obywateli, jak i ogólnospołecznym. Aktywni obywatele stają się podmiotami polityki społecznej, przyczyniając się swoimi działaniami do zaspokajania potrzeb własnych oraz innych, potrzebujących osób. Ponieważ deficyt obywatelskości w społeczeństwie polskim ciągle jest widoczny, niezwykle ważne są działania promujące trzeci sektor jako przestrzeń aktywizacji obywateli na rzecz realizacji ważnych społecznie zadań.

Rezultatem prowadzonych przeze mnie badań jest, w moim przekonaniu, wszechstronne, całościowe ujęcie istoty organizacji pozarządowych jako elementu wielosektorowej polityki społecznej. Za szczególnie ważne w moich badaniach uważam usystematyzowanie podstawowej wiedzy i pojęć stosowanych w odniesieniu do analizowanej problematyki, analizę transformacji państwa opiekuńczego w kierunku rozwiązań wielosektorowych, omówienie teorii wielosektorowości i jej funkcjonowania w praktyce uwzględnienie wielowymiarowości wielosektorowej polityki społecznej, przeprowadzenie analizy zasobów ludzkich w trzecim sektorze i uwidocznienie specyfiki aktywności społecznej oraz zobrazowanie znaczenia zaangażowania społecznego z perspektywy polityki społecznej.

Prezentowane przeze mnie wyniki analiz i wnioski mają walor teoretyczny i poznawczy. Możliwość ich praktycznego wykorzystania upatruję natomiast we wskazaniu na konieczność ukierunkowania polityki społecznej na włączenie organizacji pozarządowych w jej realizację i subsydiarne wsparcie ze strony administracji publicznej.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo – badawczych:

W mojej pracy naukowej organizacji pozarządowe stanowią kluczowy obszar badawczy. Zainteresowania teorią i praktyką funkcjonowania trzeciego sektora, powiązane z aktywnością w organizacjach pozarządowych, towarzyszyły mi od czasów studenckich. W 2002 roku ukończyłam studia wyższe na Uniwersytecie Wrocławskim na kierunku politologia i obroniłam pracę magisterską *Organizacje pozarządowe działające w sferze pomocy społecznej i ich współpraca z samorządem terytorialnym*, napisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Wiesława Bokajły. Zainteresowanie tematyką trzeciego sektora kontynuowałam również na studiach socjologicznych, specjalizując się w zakresie służb socjalnych. Przygotowując pracę magisterską prowadziłam badania empiryczne dotyczące współpracy trzeciego sektora i samorządu terytorialnego w obszarze pomocy społecznej. W 2005 roku obroniłam, pod kierunkiem prof. dr. hab. Danuty Zalewskiej, pracę magisterską *Współpraca samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi w sferze pomocy społecznej na przykładzie wybranych gmin i powiatów województwa dolnośląskiego*. Podczas studiów doktoranckich zajęłam się jednym z istotnych problemów działalności trzeciego sektora – wolontariatem.

Ważnym obszarem moich zainteresowań naukowych, ściśle powiązanych z problematyką organizacji pozarządowych, jest wolontariat. W szczególności interesuje mnie dokonana w 2003 roku, w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, formalizacja pracy społecznej i jej wpływ na praktykę aktywności społecznej. Zagadnienie to było przedmiotem mojej rozprawy doktorskiej *Wolontariat we współczesnej Polsce. Model normatywny a praktyka*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Józefa Zarzecznego, obronionej w roku 2006. W dysertacji przeanalizowałam teoretyczne podstawy pracy wolontariackiej w kontekście innych form aktywności społecznej, zaprezentowałam źródła idei wolontariatu w kontekście historycznym, dokonałam analizy prawnych podstaw wolontariatu przed i po wejściu w życie ustawy z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Ważnym aspektem pracy było zrealizowanie badań empirycznych, które pozwoliły na analizę praktyki funkcjonowania wolontariatu w organizacjach pozarządowych i instytucjach publicznych oraz porównanie modelu normatywnego ze stanem faktycznym funkcjonowania wolontariatu. Kluczowe wyniki tych badań, wraz z ich omówieniem, przedstawiłam również w artykule *Wolontariat w Polsce – prawo a praktyka*, opublikowanym w czasopiśmie „Trzeci Sektor”. Empiryczne analizy wolontariatu przeprowadzone na potrzeby doktoratu umożliwiły dokonanie diagnozy pracy społecznej w organizacjach i stały się podstawą dla dalszych badań.

Kontynuacja tej problematyki wiązała się z realizacją w latach 2008-2009 projektu badawczego *Wolontariat w trzecim sektorze. Model normatywny i praktyka*. W jego ramach, w 2008 roku, przeprowadziłam na ogólnopolskiej próbie 380 organizacji pozarządowych badania empiryczne, dotyczące funkcjonowania wolontariatu. Analizy i badania wykonane w ramach projektu oraz rozważania zawarte w rozprawie doktorskiej istotnie przyczyniły się do przygotowania monografii *Wolontariat w trzecim sektorze. Prawo i praktyka*.

W monografii, w odróżnieniu od rozprawy doktorskiej, skoncentrowałam się wyłącznie na wolontariacie w trzecim sektorze, nie uwzględniłam ani w badaniach empirycznych, ani w rozpatrywaniu kwestii wolontariatu, sytuacji w sektorze publicznym. Wynikało to z wniosków będących rezultatem badań przeprowadzonych dla potrzeb rozprawy doktorskiej, które wykazały odmienną sytuację wolontariuszy w sektorze publicznym (większa formalizacja pracy) oraz mniejszy zakres korzystania z pracy społecznej przez instytucje publiczne.

W monografii omówiłam status i potencjał sektora *non-profit*, pojęcie wolontariatu jako formy społecznej aktywności, a także źródła idei wolontariatu i historię pracy społecznej w Polsce. Szczegółowej analizie poddałam tu uregulowania prawne dotyczące wolontariatu – ustawę z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, która jest podstawowym aktem prawnym normującym pracę społeczną, ale także inne akty prawne, wprowadzające szczegółowe rozwiązania, dotyczące np. udziału wolontariuszy w zbiórkach publicznych, kwestii podatkowych i ubezpieczeniowych, pracy wolontariuszy w zakładach opieki zdrowotnej, placówkach opiekuńczo-wychowawczych, szkołach i innych placówkach oświatowych, poradniach psychologiczno-pedagogicznych czy ośrodkach kuratorskich. Podjęłam także istotny i trudny problem odpowiedzialności za pracę społeczną – fakt, że wolontariusz nie pobiera wynagrodzenia za pracę, nie oznacza bowiem, że nie odpowiada za wykonanie pracy, jej jakość oraz spowodowane przez siebie szkody. W porównaniu z rozprawą doktorską poszerzyłam znacząco wątek dotyczący trzeciego sektora – jego definiowania, potencjału i aktywności społecznej w organizacjach pozarządowych. Dodałam informacje dotyczące płatnych pracowników, całościowo przedstawiając zasoby ludzkie sektora *non-profit*, a także informacje dotyczące prawnych podstaw funkcjonowania organizacji pozarządowych. Zrewidowałam również rozważania dotyczące źródeł idei wolontariatu i jego historii, problem związku wolontariatu z polityką społeczną uzupełniłam wątkiem dotyczącym wpływu wolontariatu na kapitał ludzki i społeczny.

W monografii wykorzystałam analizę prawnych podstaw wolontariatu poczynioną dla potrzeb doktoratu, jednak w związku z zaistniałymi zmianami prawnymi temat ten został uaktualniony i uzupełniony.

Praktykę funkcjonowania wolontariatu przedstawiłam w oparciu o badania Stowarzyszenia Klon/Jawor, Centrum Badania Opinii Społecznej oraz badania własne, dotyczące aktywności społecznych pracowników w organizacjach pozarządowych. Konkluzje przeprowadzonych badań okazały się w wielu punktach zbieżne z analizami przeprowadzonymi trzy lata wcześniej, dla potrzeb pracy doktorskiej.

W monografii wykazałam, że organizacje cenią sobie pracę wolontariuszy, widzą wiele zalet, ale odczuwają również mankamenty współpracy z ochotnikami. Badania pozwoliły na udowodnienie tezy, że profesjonalizacja pracy społecznej postępuje, coraz więcej organizacji przestrzega formalnych reguł współpracy z wolontariuszami, jednakże wolontariat nadal funkcjonuje również jako działalność nieformalna, ze względu na oczekiwania zarówno organizacji, jak i społecznych pracowników.

Formalizacja wolontariatu zdecydowanie była potrzebna, wzmocniła prestiż pracy społecznej, rozwiązała wiele problemów organizacji związanych z funkcjonowaniem dobrowolnych pracowników, ale wywołała również kontrowersje i problemy. Stąd konieczność promocji dobrych praktyk w odniesieniu do formalizacji wolontariatu, ale również korekt norm prawnych tak, by dostosować je do faktycznych potrzeb organizacji i wolontariuszy.

Monografia *Wolontariat w trzecim sektorze. Prawo i praktyka* nie jest moją jedyną publikacją dotyczącą pracy społecznej. Analizy zaangażowania w wolontariat, w ujęciu porównawczym, dokonałam w rozdziale *Droga do aktywności społecznej – wolontariat w okresie transformacji w państwach Grupy Wyszehradzkiej*, zawartym w monografii *Dialog europejski Zachód-Wschód: dwie dekady transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej 1989-2009*. Zróżnicowanie aktywności wolontariackiej w czterech państwach: Czechach, Polsce, na Słowacji i Węgrzech, stało się podstawą do poszukiwania przyczyn tego zjawiska, wśród których wyróżniłam m.in. kwestie prawne, zaufanie, poziom i jakość życia czy religię. Okazuje się bowiem, że ponad czterdzieści lat funkcjonowania w tych krajach systemu demokracji ludowej nie jest jedynym czynnikiem ograniczającym aktywność społeczną, a jej zróżnicowanie wskazuje, że bariery poprzedniego systemu mogą być przełamane.

Problematykę wolontariatu, w kontekście europejskim, poruszyłam w rozdziale *Rola Wolontariatu Europejskiego w polskim systemie zawodowego kształcenia ustawicznego*, opublikowanym w monografii *Edukacja w Polsce wobec wyzwań konkurencyjności Unii*

Europejskiej. Omówiłam tutaj edukacyjny walor akcji *Wolontariat Europejski* programu *Młodzież*, realizowanego ze środków Unii Europejskiej.

Aktywność naukową w sferze wolontariatu wiąże również z aktywnością o charakterze popularnonaukowym, a ważnym obszarem takich działań było przygotowanie materiałów dla Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji – fundacji Skarbu Państwa, która m.in. pełniła rolę Narodowej Agencji Programów *Młodzież i Młodzież w działaniu*.

Nie wszystkie moje publikacje z zakresu trzeciego sektora zostały włączone do osiągnięcia habilitacyjnego. W swoich badaniach podejmowałam problematykę potencjału ekonomicznego sektora *non-profit*, wsparcia organizacji pożytku publicznego w formie przekazywania jednego procenta podatku dochodowego od osób fizycznych na ich rzecz, czy aktywności społeczno-politycznej kobiet.

Szczególne uwagę chciałabym zwrócić na przygotowany wraz z Agnieszką Makarewicz-Marcinkiewicz artykuł *The activity of Polish non-governmental organisations regarding the implementation of the environmental dimension of sustainable development*, który został opublikowany w „International Journal of Sustainable Development & World Ecology”. Celem opracowania jest analiza działalności polskich organizacji pozarządowych pod kątem pracy na rzecz ekologicznego wymiaru idei zrównoważonego rozwoju. Podjęliśmy w nim problemy funkcjonowania zrównoważonego rozwoju jako pola działań organizacji pozarządowych, praktycznej realizacji ekologicznego wymiaru zrównoważonego rozwoju oraz promowania zasady zrównoważonego rozwoju i raportowania jej wdrażania przez sektor biznesu. Zrównoważony rozwój bardzo często potocznie kojarzony jest z działalnością na rzecz ochrony środowiska i najszerzej urzeczywistnia się na tym polu. Sprawdziłyśmy więc, w jakim zakresie podmioty pozarządowe, aktywne w sferze ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego, działają na rzecz zrównoważonego rozwoju. Podkreślić należy, że problematyka zrównoważonego rozwoju, uznana na forum międzynarodowym, obecna również w polskim ustawodawstwie, nie należy do istotnych obszarów zainteresowań organizacji pozarządowych, nawet tych działających w najbardziej oczywistym obszarze zrównoważonego rozwoju, jakim jest ekologia.

Działalność organizacji ekologicznych na rzecz realizacji środowiskowego wymiaru zrównoważonego rozwoju przedstawiłyśmy w oparciu o badania empiryczne – analizę sprawozdań merytorycznych wszystkich organizacji pożytku publicznego, które zadeklarowały aktywność na polu ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego. Szczegółowo przeanalizowałyśmy te organizacje, które odwoływały się

literalnie do zrównoważonego rozwoju, a stanowiły one zaledwie 14,5% organizacji aktywnych w zakresie ekologii, ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego. Wykazałyśmy jednocześnie, że 73,8% organizacji realizujących ideę zrównoważonego rozwoju, nie ogranicza się wyłącznie do wymiaru ekologicznego, ale kładzie nacisk na trzy wymiary: ekologiczny, społeczny i ekonomiczny, a więc traktuje zrównoważony rozwój całościowo. Sektor *non-profit* często zajmuje się zrównoważonym rozwojem konkretnych jednostek terytorialnych (gmin, miejscowości) oraz prowadzi działania edukacyjne w tym zakresie.

W artykule przedstawiłyśmy również problem promowania zasady zrównoważonego rozwoju i raportowania jej wdrażania przez sektor biznesu. Wiąże się to z działalnością organizacji pozarządowych jako systemu obywatelskiej kontroli działań państwa i rynku.

Wykazałyśmy, że podmioty działające na rzecz realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju często posługują się tym pojęciem jak sloganem, który w świadomości społecznej i politycznej powiązany jest z ideami ekologicznymi. Tylko część z nich formułując cele działań i sposoby ich realizacji oraz konstruując projekty podejmuje próby tworzenia i wdrażania takich rozwiązań, które w praktyce mogłyby realizować zrównoważony rozwój.

Zainteresowanie problematyką aktywności społecznej oraz współpracy między ludźmi na płaszczyźnie organizacji pozarządowych skłoniło mnie do podjęcia problematyki kapitału społecznego. Pojęcie kapitału społecznego, które w ostatnich dekadach wkroczyło do dyskursu naukowego i publicystycznego, robi coraz większą karierę, przede wszystkim w kontekście pozytywnego wpływu tego kapitału na rozwój społeczny, gospodarczy oraz system demokratyczny.

W rozdziale *Kapitał społeczny – próba definicji*, zamieszczonym w monografii *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, analizuję koncepcje i definicje kapitału społecznego oraz relacje pomiędzy kapitałem ludzkim i społecznym. Wskazuję na znaczenie kapitału społecznego, w tym możliwe oddziaływanie dysfunkcjonalne. Znaczenie rodziny jako podmiotu, tworzącego kapitał ludzki i społeczny jej członków, analizuję w rozdziale *Rola rodziny w tworzeniu kapitału ludzkiego i społecznego*, zawartym w monografii *Rodzina europejska*. Podkreślam w nim kluczowy wpływ rodziny na jej członków, ale także udział innych podmiotów, których zadaniem jest wsparcie rodziny we właściwej realizacji jej funkcji.

Istotność kapitału społecznego w budowie społeczeństwa obywatelskiego omawiam w rozdziale *Rola kapitału społecznego w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego w krajach*

Europy Środkowej i Wschodniej, opublikowanym w monografii *Polska i Europa Środkowa. Demokratyzacja, konsolidacja, EUropeizacja*. Stawiam tezę, że kapitał społeczny wpływa na obywatelskość i ją determinuje. Odzyskanie niepodległości łączyło się z zapoczątkowaniem budowy prawdziwie obywatelskiego społeczeństwa, jednakże demokratyzacja polityczna czy wprowadzenie zasad wolnorynkowej gospodarki przebiegały znacznie szybciej niż transformacja społeczeństwa. Przyczyn niskich zasobów kapitału społecznego jest wiele, i choć pomiędzy krajami Europy Środkowej i Wschodniej widoczne są różnice w zasobach kapitału, państwa te mają jeszcze przed sobą długą drogę w zakresie budowy społeczeństwa obywatelskiego.

Kolejny obszar moich zainteresowań naukowych stanowi polityka edukacyjna. Problemy funkcjonowania oświaty oraz szkolnictwa wyższego w Polsce wiążę również z kwestią wielosektorowości. Problem ten, w aspekcie porównawczym – Polski i Czech, prezentuję w artykule *Wielosektorowość w szkolnictwie wyższym – przykład polski i czeski*, zamieszczonym w czasopiśmie „Studia ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”. Powstał on dzięki realizacji projektu *Wielosektorowość w edukacji wyższej na przykładzie Polski i Czech*, którego celem była analiza zaangażowania sektora publicznego, rynkowego oraz pozarządowego w prowadzenie szkół wyższych. Wykazuję, że pluralizację usług edukacyjnych w zakresie szkolnictwa wyższego uznać należy za mocną stronę zmian w kształceniu na poziomie wyższym w Polsce i Czechach. Sektor prywatny i pozarządowy pojawiły się w edukacji jako odpowiedź na zapotrzebowanie rynku w związku z boomem edukacyjnym, który wystąpił krótko po rozpoczęciu procesu transformacji. Publiczne wyższe uczelnie nie były bowiem w stanie zaoferować edukacji wszystkim, którzy byli nią zainteresowani. W kształceniu wyższym zaangażowały się zarówno podmioty prywatne, upatrując tu zysków, jak i organizacje pozarządowe, w ramach swojej działalności statutowej. Takie urynkowienie edukacji ma swoje zalety, ale także i wady, co przedstawiam w artykule.

Urynkowienie edukacji zakłada konkurencję pomiędzy podmiotami świadczącymi usługi edukacyjne. Rywalizacja pomiędzy uczelniami publicznymi a niepublicznymi, w których nauka jest odpłatna, staje się znaczącym wyzwaniem w związku z sytuacją demograficzną. Problem ten analizuję w rozdziale *Wielosektorowość w szkolnictwie wyższym w kontekście sytuacji demograficznej*, zawartym w monografii *Współczesne problemy nauki i szkolnictwa wyższego*. Wykazuję, że czynnik demograficzny miał wpływ na rozwój i

ugruntowanie pozycji niepublicznego szkolnictwa w Polsce, a dzisiaj stanowi dla niego poważne zagrożenie.

Na polskie szkolnictwo wyższe wpływ mają czynniki wewnętrzne, krajowe, ale również uwarunkowania międzynarodowe. W rozdziale *Wpływ Procesu Bolońskiego na zmiany w szkolnictwie wyższym*, wydanym w monografii *Umiejdzynarodowienie polskiej polityki społecznej – aspekty globalne i europejskie*, wskazuję na reformy edukacji wyższej przeprowadzane w związku z udziałem w Procesie Bolońskim. Podkreślam, że kilkanaście lat funkcjonowania Procesu Bolońskiego w Europie doprowadziło do jakościowych zmian w sferze edukacji wyższej. Przeprowadzone reformy przyczyniły się do zacieśnienia współpracy w obszarze szkolnictwa wyższego, harmonizacji działań i upodobnienia systemów edukacji wyższej poszczególnych państw.

Proces Boloński wspiera mobilność edukacyjną. Problematyce tej poświęciłam rozdział *Mobilność polskich studentów i kadry naukowej w ramach unijnych programów edukacyjnych*, zawarty w monografii *Polityka społeczna w procesie integracji europejskiej. Przegląd problemów*. Wskazuję w nim, że zarówno studenci, jak i pracownicy korzystają z coraz większej dostępności programów wymiany edukacyjnej, co wzmacnia jakość kształcenia.

W swoich publikacjach podjęłam także kwestię edukacji wobec wyzwań rynku pracy. W tym kontekście kształcenie ponadgimnazjalne przeanalizowałam w artykule *Edukacja ponadgimnazjalna wobec wyzwań rynku pracy na przykładzie Dolnego Śląska*, opublikowanym w czasopiśmie „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, natomiast edukację wyższą w rozdziale *Распространение высшего образования в контексте ситуации молодежи на рынке труда в Польше*, zamieszczonym w monografii *Молодіжна політика: проблеми та перспективи*.

Przedmiotem moich zainteresowań badawczych jest również polityka edukacyjna prowadzona przez samorządy lokalne. W 2013 roku przeprowadziłam badania ankietowe w losowo wybranych gminach, powiatach i miastach na prawach powiatu Dolnego Śląska dotyczące polityki oświatowej w kontekście sytuacji demograficznej. Badania te oraz analizy opracowań teoretycznych i danych empirycznych z tego zakresu stały się podstawą artykułu *Wyzwania lokalnej polityki edukacyjnej w kontekście zmian demograficznych*, wydanym w czasopiśmie „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje”. Wykazuję, że konieczność podejmowania decyzji edukacyjnych o długofalowych skutkach, stanowi dla samorządów lokalnych poważne wyzwanie, a demografia niesie ze sobą jedno z najważniejszych problemów, z którym zmierzyć się muszą podmioty odpowiedzialne za funkcjonowanie

edukacji. Samorządy mają świadomość wpływu demografii na politykę edukacyjną, wyzwań wiążących się z negatywnymi trendami demograficznymi i konieczności podejmowania działań w tym zakresie, ale dane statystyczne wskazują jedynie na dokonywanie niewielkiej racjonalizacji sieci szkolnej i brak odważnych decyzji. Władze samorządowe często nie podejmują się rozwiązywania takich problemów, pozostawiając niewygodne decyzje swoim następcom. Powolne ograniczanie efektywności edukacji jest głównym problemem i wyzwaniem stojącym przed lokalną polityką oświatową.

W ramach zainteresowań polityką edukacji wyższej zrealizowałam projekt badawczy *Nowe Zarządzanie Publiczne w dostarczaniu usług z zakresu edukacji wyższej*, który umożliwił dokonanie badań (przyjmując za układ odniesienia koncepcję Nowego Zarządzania Publicznego, a w szczególności instrument mechanizmu rynkowego) kształtowania się i funkcjonowania rynku edukacji wyższej w Polsce. Jego efekty zostaną opublikowane, a wyniki stały się podstawą przygotowania do NCN wniosku na realizację projektu *Reformy szkolnictwa wyższego w Polsce. Tworzenie rynku edukacji wyższej*.

Ostatni z wyróżnionych przeze mnie obszarów zainteresowań badawczych stanowi problematyka pomocy społecznej oraz wsparcia rodzin.

W rozdziale *Samorządowa polityka społeczna w obszarze pomocy społecznej. Rozwiązania prawne i praktyka*, opublikowanym w monografii *Samorządowa polityka społeczna. Rozwiązania instytucjonalno-prawne, dobre praktyki na Dolnym Śląsku*, poruszam problemy reform pomocy społecznej prowadzących do ukształtowania się systemu, w którym główną rolę odgrywa właśnie samorząd, wskazuję na zadania w zakresie pomocy społecznej oraz przedstawiam informacje dotyczące ich realizacji w praktyce. Wskazuję przy tym na mocne strony oraz ograniczenia samorządowej pomocy społecznej.

Wsparcie szczególnej kategorii – jaką są uchodźcy – przedstawiam w rozdziale *Pomoc społeczna wobec uchodźców we współczesnej Polsce*, zamieszczonym w monografii *Spoleczeństwo wobec Innego. Kategoria Innego w naukach społecznych i życiu publicznym*. Podejmuję tutaj kwestię ochrony socjalnej dla cudzoziemców objętych procedurą statusową oraz po otrzymaniu decyzji o nadaniu statusu uchodźcy (lub ochrony uzupełniającej). Zwracam uwagę na znaczenie programu integracji oraz jego słabe strony, utrudniające cudzoziemcom faktyczną integrację z polskim społeczeństwem.

Integrację i aktywizację osób zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez spółdzielczość socjalną omawiam w rozdziale *Spółdzielnie socjalne – forma integracji społecznej i aktywizacji na poziomie lokalnym*, zawartym w monografii *Kapitał społeczny –*

interpretacje, impresje, operacjonalizacja. Wskazuję na specyfikę spółdzielni socjalnych na tle innych form spółdzielczości, rozwój spółdzielczości socjalnej w praktyce oraz analizuję faktyczne możliwości integracji społecznej i aktywizacji zawodowej dzięki zaangażowaniu w pracę spółdzielni.

W swoich pracach poruszam także problematykę wsparcia rodziny poprzez system świadczeń rodzinnych, przeznaczonych przede wszystkim dla rodzin o niskich dochodach, a więc stanowiący swoisty system uzupełniający pomoc społeczną (w artykule *System świadczeń rodzinnych jako forma wsparcia rodziny w Polsce*, opublikowanym w czasopiśmie „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”), a także wpływ zmian dotyczących opieki nad małymi dziećmi na godzenie życia rodzinnego i zawodowego (w artykule *Zmiany w zakresie instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat trzech w Polsce*, także zamieszczonym w „Pracach Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”).

W ramach zainteresowań pomocą społeczną współpracuję z portalem internetowym: *Prawosocjalne. Twój portal prawny*.

Do swoich osiągnięć naukowo-badawczych zaliczam również redakcje i współredakcje monografii. Odpowiadałam za koncepcję naukową oraz redakcję dwóch monografii: *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki* oraz *Kapitał ludzki i społeczny. Kreowanie i zarządzanie*, byłam również współautorem koncepcji i współredaktorem następujących monografii: *Samorządowa polityka społeczna. Rozwiązania instytucjonalno-prawne, dobre praktyki na Dolnym Śląsku*, *Osoby starsze w społeczeństwie – społeczeństwo wobec osób starszych*, *Młode pokolenie. Problemy teraźniejszości, wyzwania przyszłości* oraz *Edukacja i polityka edukacyjna. Współczesne wyzwania, problemy i rozwiązania z perspektywy Dolnego Śląska*.

Prace naukowe prowadziłam, realizując projekty badawcze, których efekty zostały zaprezentowane wśród moich osiągnięć naukowych. Samodzielnie wykonałam prace koncepcyjne i badawcze w ramach projektów uniwersyteckich i wydziałowych: *Wolontariat w trzecim sektorze. Model normatywny i praktyka*, *Wielosektorowość w edukacji wyższej na przykładzie Polski i Czech* oraz *Nowe Zarządzanie Publiczne w dostarczaniu usług z zakresu edukacji wyższej*. Pracowałam w zespole, który opracował naukową koncepcję oraz zrealizował następujące zadania publiczne w zakresie edukacji i nauki współfinansowane ze środków Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego: *Konferencja Naukowa: Samorządowa polityka społeczna. Rozwiązania instytucjonalno-prawne, dobre praktyki na*

Dolnym Śląsku, Edukacja i polityka edukacyjna. Współczesne wyzwania, problemy i rozwiązania z perspektywy Dolnego Śląska, Konferencja naukowa Absolwent na rynku pracy, Konferencja naukowa rynek pracy: diagnozy, zmiany i oczekiwania, Publikacja naukowa współczesny rynek pracy. Zatrudnienie i bezrobocie w XXI wieku. Realizowałam również zadania w ramach projektów finansowanych ze środków europejskich: *Analizy, badania i prognozy na rzecz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego*, a także *Endo i egzogeniczne determinanty obszarów wzrostu i stagnacji w województwie dolnośląskim w kontekście Dolnośląskiej Strategii Innowacji*. Uczestniczyłam także w projektach dydaktycznych i popularnonaukowych finansowanych ze środków europejskich, m.in. „Nowa oferta edukacyjna Uniwersytetu Wrocławskiego odpowiedzią na współczesne potrzeby rynku pracy i gospodarki opartej na wiedzy”, „Podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników pomocy i integracji społecznej”, „Kształcenie kadry zarządzającej instytucji pomocy i integracji społecznej w formie studiów podyplomowych”, „Obserwatorium Dolnośląskiego Rynku Pracy i Edukacji”.

Moja aktywność naukowa obejmuje pracę w redakcji „Wrocławskich Studiów Politologicznych” w charakterze sekretarza redakcji oraz redaktora (współredaktora) poszczególnych tomów. „Wrocławskie Studia Politologiczne” to półrocznik profilu politologicznym, obecny na rynku czasopism od 2001 roku, redagowany w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, a wydawany przez Wydawnictwo Uniwersytecie Wrocławskiego. Czasopismo tworzy forum wymiany wiedzy i upowszechniania wyników badań naukowych, prowadzonych przez środowisko politologów w Polsce i za granicą, umożliwia przepływ informacji naukowej między poszczególnymi ośrodkami politologicznymi. Jakość merytoryczna pisma potwierdzona jest przez systematyczną jego obecność na liście czasopism naukowych podawanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Moje zainteresowania naukowo-badawcze wiążą się również z pracą dydaktyczną. Szczególnie istotny w tym kontekście jest mój wkład w tworzenie autorskich programów studiów. W 2006 roku podjęłam pracę nad koncepcją Studiów Podyplomowych „Zarządzanie Kapitałem Ludzkim i Społecznym” i stanęłam na czele zespołu opracowującego autorski program studiów oraz programy poszczególnych przedmiotów. Studia zostały uruchomione w roku 2007, a Rektor Uniwersytetu Wrocławskiego powierzył mi funkcję kierownika studiów. W 2012 roku kierowałam zespołem, który zreformował program studiów oraz dostosował go

do wymogów stawianych przez Krajowe Ramy Kwalifikacji, a także opracował efekty kształcenia osiągnięte dzięki edukacji na studiach podyplomowych.

W 2012 roku brałam również udział w pracach zespołu, który przygotował, zgodnie z Krajowymi Ramami Kwalifikacji, efekty kształcenia dla studiów I oraz II stopnia na kierunku politologia oraz nowy program studiów politologicznych I i II stopnia. Podkreślić należy, że program studiów II stopnia znalazł się wśród 62 nagrodzonych w 2012 roku przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego najlepszych programów studiów. W latach 2012-2013 pracowałam w zespole przygotowującym program i efekty kształcenia dla specjalności polityki społecznej na kierunku polityka publiczna (studia II stopnia).

W swojej pracy dydaktycznej realizowałam zajęcia ściśle powiązane z moją pracą naukową. Przedmioty dotyczące problematyki organizacji pozarządowych przybliżałam studentom kierunków politologia, europeistyka oraz praca socjalna, a także słuchaczom Podyplomowych Studiów „Zarządzanie Kapitałem Ludzkim i Społecznym”. Prowadziłam także zajęcia dydaktyczne dla słuchaczy Podyplomowych Studiów „Zarządzanie organizacjami pozarządowymi” w Dolnośląskiej Wyższej Szkole Służb Publicznych „Asesor”.

Jestem zaangażowana w dydaktykę z zakresu pomocy społecznej. Realizowałam ją prowadząc w latach 2007-2011 zajęcia w Dolnośląskiej Wyższej Szkole Służb Publicznych „Asesor” na kierunku administracja (specjalność służby socjalne) oraz na studiach podyplomowych i specjalizacyjnych. Byłam wykładowcą w ramach projektów „Podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników pomocy i integracji społecznej” i „Kształcenie kadry zarządzającej instytucji pomocy i integracji społecznej w formie studiów podyplomowych”, realizowanych przez Dolnośląską Wyższą Szkołę Służb Publicznych „Asesor” we Wrocławiu, współfinansowanych przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, obejmujących specjalizację I stopnia w zawodzie pracownik socjalny oraz studia podyplomowe „Organizacja Pomocy Społecznej”. Od roku akademickiego 2014/2015 rozpoczęłam współpracę z Instytutem Socjologii Uniwersytetu Wrocławskiego w ramach prowadzenia zajęć na kierunku praca socjalna.

W trakcie swojej pracy naukowej w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego przygotowałam i zrealizowałam cykle autorskich wykładów z następujących przedmiotów: socjologia, socjologia polityki oraz polityka społeczna Polski i Unii Europejskiej. Na Podyplomowych Studiach „Zarządzanie Kapitałem Ludzkim i Społecznym” realizowałam wykłady: wprowadzenie do kapitału społecznego, społeczna integracja grup wykluczonych i słabszych oraz wprowadzenie do zarządzania kapitałem ludzkim i

społecznym. Prowadziłam również wykłady z zakresu prawnych podstaw tworzenia i funkcjonowania organizacji ekonomii społecznej na Podyplomowych Studiach „Zarządzanie Podmiotami Ekonomii Społecznej” w ramach projektu „Nowa oferta edukacyjna Uniwersytetu Wrocławskiego odpowiedzią na współczesne potrzeby rynku pracy i gospodarki opartej na wiedzy”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Pełniłam rolę recenzenta prac licencjackich w DWSSP „Asesor” oraz magisterskich w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Pracowałam ze studentami jako opiekun prac dyplomowych na Studiach Podyplomowych „Organizacja Pomocy Społecznej” w Dolnośląskiej Wyższej Szkole Służb Publicznych „Asesor” we Wrocławiu. Aktualnie pełnię w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego funkcję opiekuna naukowego doktorantki – stypendystki Programu Stypendialnego Rządu RP dla Młodych Naukowców (rok akademicki 2014/2015).

Czynnie angażuję się w działalność konferencyjną uznając, iż organizacja i udział w konferencjach naukowych szczególnie przyczynia się do wymiany myśli naukowej oraz rozwoju badań. Brałam udział w zespołach przygotowujących jedenaście konferencji naukowych, pełniłam rolę moderatora i prowadzącego sesję naukową, wygłosiłam referaty na dwudziestu pięciu konferencjach naukowych.

Moja aktywność naukowa obejmuje również czynny udział w pracach Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej (PTPS), stowarzyszenia o charakterze naukowym, którego głównymi celami są m.in. kultywowanie i rozwijanie idei, wartości i tradycji polskiej polityki społecznej oraz działanie na rzecz ich realizacji, inicjowanie i popieranie badań naukowych, upowszechnianie najlepszych praktyk rozwiązywania problemów społecznych poprzez działalność wydawniczą i organizowanie seminariów i konferencji tematycznych, promowanie nowatorskich i innowacyjnych rozwiązań w zakresie polityki społecznej czy stwarzanie więzi w środowisku polityków społecznych. Należałam do grona osób, które wystąpiły z inicjatywą utworzenia Oddziału Dolnośląskiego PTPS, powołanego uchwałą Zarządu Głównego PTPS w 2008 roku i od jego powstania aktywnie włączam się w prace Oddziału. W latach 2009-2012 piastowałam funkcję sekretarza Oddziału, zaś od roku 2012 jestem wiceprezesem Oddziału Dolnośląskiego PTPS.

Donata Morou